श्रृन्गिबेरिपुरम्

बाल काण्डे नवम: सर्ग:

एतच्छ्रुत्वा रहस्सूतो राजानमिदमब्रवीत्।
ऋत्विग्भिरुपदिष्टोऽयं पुरावृत्तो मया श्रुत:।।1.9.1।।
सनत्कुमारो भगवान्पूर्वं कथितवान्कथाम्।
ऋषीणां सन्निधौ राजन् तव पुत्रागमं प्रति।।1.9.2।।
काश्यपस्यतु पुत्रोऽस्ति विभण्डक इति श्रुत:।
ऋष्यश्रृङ्ग इति ख्यातस्तस्य पुत्रो भविष्यति।।1.9.3।।
स वने नित्यसंवृद्धो मुनिर्वनचरस्सदा ।
नान्यं जानाति विप्रेन्द्रो नित्यं पित्रनुवर्तनात् ।।1.9.4।।
द्वैविध्यं ब्रह्मचर्यस्य भविष्यति महात्मन:।
लोकेषु प्रथितं राजन्विप्रैश्च कथितं सदा।।1.9.5।।
तस्यैवं वर्तमानस्य कालस्समभिवर्तत ।
अग्निं शुश्रूषमाणस्य पितरं च यशस्विनम्।।1.9.6।।
एतस्मिन्नेव काले तु रोमपाद: प्रतापवान्।
अङ्गेषु प्रथितो राजा भविष्यति महाबल:।। 1.9.7।।
तस्य व्यतिक्रमाद्राज्ञो भविष्यति सुदारुणा ।
अनावृष्टिस्सुघोरा वै सर्वभूतभयावहा ।।1.9.8।।
अनावृष्ट्यां तु वृत्तायां राजा दु:खसमन्वित:।
ब्राह्मणान्श्रुतवृद्धांश्च समानीय प्रवक्ष्यति।। 1.9.9।।

भवन्तश्श्रुतधर्माणो लोकचारित्रवेदिन: ।
समादिशन्तु नियमं प्रायश्चित्तं यथा भवेत् ।।1.9.10।।
वक्ष्यन्ति ते महीपालं ब्राह्मणा वेदपारगा:।
विभण्डकसुतं राजन्सर्वोपायैरिहानय।।1.9.11।।
आनाय्य च महीपाल ऋश्यश्रृङ्गं सुसत्कृतम्।
प्रयच्छ कन्यां शान्तां वै विधिना सुसमाहित: ।।1.9.12।।
तेषां तु वचनं श्रुत्वा राजा चिन्तां प्रपत्स्यते ।
केनोपायेन वै शक्य इहानेतुं स वीर्यवान् ।।1.9.13।।
ततो राजा विनिश्चित्य सह मन्त्रिभिरात्मवान्।
पुरोहितममात्यांश्च तत: प्रेष्यति सत्कृतान्।।1.9.14।।
ते तु राज्ञो वचश्श्रुश्त्वा व्यथिता विनताननाः।
न गच्छेम ऋषेर्भीता अनुनेष्यन्ति तं नृपम् ।। 1.9.15।।
वक्ष्यन्ति चिन्तयित्वा ते तस्योपायांश्च तत्क्षमान्।
आनेष्यामो वयं विप्रं न च दोषो भविष्यति।। 1.9.16।।
एवमङ्गाधिपेनैव गणिकाभि: ऋषेस्सुत:।
आनीतोऽवर्षयद्देवश्शान्ता चास्मै प्रदीयते।।1.9.17।।
ऋश्यश्रृङ्गस्तु जामाता पुत्रांस्तव विधास्यति।
सनत्कुमारकथितमेतावद्व्याहृतं मया।।1.9.18।।
अथ हृष्टो दशरथस्सुमन्त्रं प्रत्यभाषत।
यथर्श्यश्रृङ्गस्त्वानीतो विस्तरेण त्वयोच्यताम्।।1.9.19।।

अयोध्या काण्डे पञ्चशः सर्गः

रामोऽभियाय तं रम्यं वृक्षमिक्ष्वाकुनन्दनः।
रथादवातरत्तस्मात्सभार्य स्सहलक्ष्मणः।।2.50.31।।
सुमन्त्रोऽप्यवतीर्यास्मान्मोचयित्वा हयोत्तमान्।
वृक्षमूलगतं राममुपतस्थे कृताञ्जलिः।।2.50.32।।
तत्र राजा गुहो नाम रामस्यात्मसमस्सखा।
निषादजात्यो बलवान् स्थपतिश्चेति विश्रुतः।।2.50.33।।
स श्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं रामं विषयमागतम्।
वृद्धैः परिवृतोऽमात्यैः ज्ञातिभिश्चाभ्युपागतः।।2.50.34।।
ततो निषादाधिपतिं दृष्ट्वा दूरादुपस्थितम्।
सह सौमित्रिणा राम स्समागच्छद्गुहेन सः।।2.50.35।।
तमार्तस्सम्परिष्वज्य गुहो राघवमब्रवीत्।
यथाऽयोध्या तथेयं ते राम किं करवाणि ते।।2.50.36।।
ईदृशं हि महाबाहो कः प्राप्स्यत्यतिथिं प्रियम्।
ततो गुणवदन्नाद्यमुपादाय पृथग्विधम्।।2.50.37।।
अर्घ्यं चोपानयत्क्षिप्रं वाक्यं चेदमुवाच ह।
स्वागतं ते महाबाहो तवेयमखिला मही।।2.50.38।।
वयं प्रेष्या भवान्भर्ता साधु राज्यं प्रशाधि नः।
भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च लेह्यंचेदमुपस्थितम्।।2.50.39।।

शयनानि च मुख्यानि वाजिनां खादनं च ते।
एवं ब्रुवाणं तु गुहं राघवः प्रत्युवाच ह।।2.50.40।।
अर्चिताश्चैव हृष्टाश्च भवता सर्वथा वयम्।
पद्भ्यामभिगमाच्चैव स्नेहसन्दर्शनेन च।।2.50.41।।
भुजाभ्यां साधु पीनाभ्यां पीडयन्वाक्यमब्रवीत्।।
दिष्ट्या त्वां गुह पश्यामि ह्यरोगं सह बान्धवैः।
अपि ते कुशलं राष्ट्रे मित्रेषु च धनेषु च।।2.50.42।।
यत्त्विदं भवता किञ्चित्प्रीत्या समुपकल्पितम्।
सर्वं तदनुजानामि न हि वर्ते प्रतिग्रहे।।2.50.43।।
कुशचीराजिनधरं फलमूलाशिनं च माम्।
विद्धि प्रणिहितं धर्मे तापसं वनगोचरम्।।2.50.44।।
अश्वानां खादनेनाहमर्थी नान्येन केनचित्।
एतावताऽत्र भवता भविष्यामि सुपूजितः।।2.50.45।।
एते हि दयिता राज्ञः पितुर्दशरथस्य मे।
एतैस्सुविहितैरश्वै भविष्याम्यहमर्चितः।।2.50.46।।
अश्वानां प्रतिपानं च खादनं चैव सोऽन्वशात्।
गुहस्तत्रैव पुरुषां स्त्वरितं दीयतामिति।।2.50.47।।
ततश्चीरोत्तरासङ्गः सन्ध्यामन्वास्य पश्चिमाम्।
जलमेवाददे भोज्यं लक्ष्मणेनाऽऽहृतं स्वयम्।।2.50.48।।
तस्य भूमौ शयानस्य पादौ प्रक्षाल्य लक्ष्मणः।
सभार्यस्य ततोऽभ्येत्य तस्थौ वृक्षमुपाश्रितः।।2.50.49।।

गुहोऽपि सह सूतेन सौमित्रिमनुभाषयन्।
अन्वजाग्रत्ततो राममप्रमत्तो धनुर्धरः।।2.50.50।।
तथा शयानस्य ततोऽस्य धीमतो
यशस्विनो दाशरथेर्महात्मनः।
अदृष्टदुःखस्य सुखोचितस्य सा
तदाव्यतीयाय चिरेण शर्वरी।।2.50.51।।

अयोध्या काण्डे एकपञ्चशः सर्ग

तं जाग्रतमदम्भेन भ्रातुरर्थाय लक्ष्मणम्।
गुहः सन्तापसन्तप्तो राघवं वाक्यमब्रवीत्।।2.51.1।।
इयं तात सुखा शय्या त्वदर्थमुपकल्पिता।
प्रत्याश्वसिहि साध्वस्यां राजपुत्र यथासुखम्।।2.51.2।।
उचितोऽयं जनस्सर्वः क्लेशानां त्वं सुखोचितः।
गुप्त्यर्थं जागरिष्यामः काकुत्स्थस्य वयं निशाम्।।2.51.3।।
न हि रामात्प्रियतमो ममास्ति भुवि कश्चन।
ब्रवीम्येतदहं सत्यं सत्येनैव च ते शपे।।2.51.4।।
अस्य प्रसादादाशंसे लोकेस्मिन् सुमुहद्यशः।
धर्मावाप्तिं च विपुलामर्थावाप्तिं च केवलम्।।2.51.5।।
सोऽहं प्रियसखं रामं शयानं सह सीतया।
रक्षिष्यामि धनुष्पाणि स्सर्वतो ज्ञातिभि स्सह।।2.51.6।।

न हि मेऽविदितं किञ्चिद्वनेऽस्मिंश्चरतस्सदा।
चतुरङ्गं ह्यपिबलं सुमहत्प्रसहेमहि।।2.51.7।।
लक्ष्मणस्तं तदोवाच रक्ष्यमाणास्त्वयानघ।
नात्र भीता वयं सर्वे धर्ममेवानुपश्यता।।2.51.8।।
कथं दशरथौ भूमौ शयाने सह सीतया।
शक्या निद्रा मया लब्धुं जीवितं वा सुखानि वा।।2.51.9।।
यो न देवासुरैः सर्वैः शक्यः प्रसहितुं युधि।
तं पश्य सुखसंविष्टं तृणेषु सह सीतया।।2.51.10।।

<u>अयोध्या काण्डे द्विपञ्चशः सर्गः</u>

प्रभातायां तु शर्वर्यां पृथुवक्षा महायशाः।
उवाच रामः सौमित्रिं लक्ष्मणं शुभलक्षणम्।।2.52.1।।
भास्करोदयकालोऽयं गता भगवती निशा।
असौ सुकृष्णो विहगः कोकिलस्तात कूजति।।2.52.2।।
बर्हिणानां च निर्घोषः श्रूयते नदतां वने।
तराम जाह्नवीं सौम्य शीघ्रगां सागरङ्गमाम्।।2.52.3।।
विज्ञाय रामस्य वचः सौमित्रिर्मित्रनन्दनः।
गुहमामन्त्र्य सूतं च सोऽतिष्ठद्भ्रातुरग्रतः।।2.52.4।।
स तु रामस्य वचनं निशाम्य प्रतिगृह्य च।
स्थपतिस्तूर्णमाहूय सचिवानिदमब्रवीत्।।2.52.5।।

अस्य वाहनसंयुक्तां कर्णग्राहवतीं शुभाम्।
सुप्रतारां दृढां तीर्थे शीघ्रं नावमुपाहर।।2.52.6।।
तं निशम्य समादेशं गुहामात्यगणो महान्।
उपोह्य रुचिरां नावं गुहाय प्रत्यवेदयत्।।2.52.7।।
ततः स प्राञ्जलिर्भूत्वा गुहो राघवमब्रवीत्।
उपस्थितेयं नौर्देव भूयः किं करवाणि ते।।2.52.8।।
तवामरसुतप्रख्य तर्तुं सागरगां नदीम्।
नौरियं पुरुषव्याघ्र तां त्वमारोह सुव्रत।।2.52.9।।
अथोवाच महातेजा रामो गुहमिदं वचः।
कृतकामोऽस्मि भवता शीघ्रमारोप्यतामिति।।2.52.10।।
ततः कलापान् सन्नह्य खड्गौ बध्वा च धन्विनौ।
जग्मतुर्येन तौ गङ्गां सीतया सह राघवौ।।2.52.11।।
राममेव तु धर्मज्ञमुपगम्य विनीतवत्।
किमहं करवाणीति सूतः प्राञ्जलिरब्रवीत्।।2.52.12।।
ततोऽब्रवीद्दाशरथिः सुमन्त्रं
स्पृशन् करेणोत्तमदक्षिणेन।
सुमन्त्र शीघ्रं पुनरेव याहि
राज्ञः सकाशे भव चाप्रमत्तः।।2.52.13।।
निवर्तस्वेत्युवाचैव ह्येतावद्धि कृतं मम।
रथं विहाय पद्भ्यां तु गमिष्यामि महावनम्।।2.52.14।।

अयोध्या काण्डे पञ्चशीतितमः सर्गः

एवमुक्तस्तु भरतो निषादाधिपतिं गुहम्।
प्रत्युवाच महाप्राज्ञो वाक्यं हेत्वर्थसंहितम्।।2.85.1।।
ऊर्जितः खलु ते कामः कृतो मम गुरोस्सखे।
यो मे त्वमीदृशीं सेनामेकोऽभ्यर्चितुमिच्छसि।।2.85.2।।
इत्युक्त्वा तु महातेजा गुहं वचनमुत्तमम्।
अब्रवीद्भरत श्श्रीमाननिषादाधिपतिं पुनः।।2.85.3।।
कतरेण गमिष्यामि भरद्वाजाश्रमं गुह।
गहनोऽयं भृशं देशो गङ्गाऽनूपो दुरत्ययः।।2.85.4।।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रस्य धीमतः।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं गुहो गहनगोचरः।।2.85.5।।
दाशास्त्वाऽनुऽगमिष्यन्ति धन्विनस्सुसमाहिताः।
अहं त्वानुगमिष्यामि राजपुत्र महायशः।।2.85.6।।
कच्चिन्नदुष्टो व्रजसि रामस्याक्लिष्टकर्मणः।
इयं ते महती सेना शङ्कां जनयतीव मे।।2.85.7।।
तमेवमभिभाषन्तमाकाश इव निर्मलः।
भरतश्श्लक्ष्णया वाचा गुहं वचनमब्रवीत्।।2.85.8।।
माभूत्स कालो यत्कष्टं न मां शङ्कितुमर्हसि।
राघव स्सहि मे भ्राता ज्येष्ठः पितुसमो मतः।।2.85.9।।
तं निवर्तयितुं यामि काकुत्स्थं वनवासिनम्।
बुद्धिरन्या न ते कार्या गुह सत्यं ब्रवीमि ते।।2.85.10।।

अयोध्या काण्डे षडशीतितमः सर्गः

आचचक्षेऽथ सद्भावं लक्ष्मणस्य महात्मनः।
भरतायाप्रमेयाय गुहो गहनगोचरः।।2.86.1।।
तं जाग्रतं गुणैर्युक्तं शरचापासिधारिणम्।
भ्रातृगुप्त्यर्थमत्यन्तमहं लक्ष्मणमब्रुवम्।।2.86.2।।
इयं तात सुखा शय्या त्वदर्थमुपकल्पिता।
प्रत्याश्वसिहि शेष्वास्यां सुखं राघवनन्दन।।2.86.3।।
उचितोऽयं जनस्सर्वो दुःखानां त्वं सुखोचितः।
धर्मात्मंस्तस्य गुप्त्यर्थं जागरिष्यामहे वयम्।।2.86.4।।
नहि रामात्प्रियतरो ममास्ति भुवि कश्चन।
मोत्सुकोऽभूर्ब्रवीम्येतदप्यसत्यं तवाग्रतः।।2.86.5।।

अयोध्या काण्डे अष्टाशीतितमः सर्गः

तच्छ्रुत्वा निपुणं सर्वं भरत स्सह मन्त्रिभिः।
इङ्गुदीमूलमागम्य रामशय्यामवेक्ष्य ताम्।।2.88.1।।

अब्रवीज्जननी स्सर्वा इह तेन महात्मना।
शर्वरी शयिता भूमाविदमस्य विमर्दितम्।।2.88.2।।
महाभागकुलीनेन महाभागेन धीमता।
जातो दशरथेनोर्व्यां न रामस्स्वप्तु मर्हति।।2.88.3।

विदेहराजस्य सुता सीता च प्रियदर्शना।
दयिता शयिता भूमौ स्नुषा दशरथस्य च।।2.88.12।।
इयं शय्या मम भ्रातुरिदं हि परिवर्तितम्।
स्थण्डिले कठिने सर्वं गात्रै र्विमृदितं तृणम्।।2.88.13।।
मन्ये साभरणा सुप्ता सीताऽस्मिञ्छयनोत्तमे।
तत्र तत्र हि दृश्यन्ते सक्ताः कनकबिन्दवः।।2.88.14।।
उत्तरीयमिहाऽसक्तं सुव्यक्तं सीतया तदा।
तथा ह्येते प्रकाशन्ते सक्ताः कौशेयतन्तवः।।2.88.15।।
मन्ये भर्तु स्सुखा शय्या येन बाला तपस्विनी।
सुकुमारी सती दुःखं न हि विजानाति मैथिली।।2.88.16।।
हा हन्ताऽस्मि नृशंसोऽहं यत्सभार्यः कृते मम।
ईदृशीं राघवश्शय्यामधिशेते ह्यनाथवत्।।2.88.17।।
सार्वभौमकुले जात स्सर्वलोकस्य सम्मतः।
सर्वलोकप्रियस्त्यक्त्वा राज्यं सुखमनुत्तमम्।।2.88.18।।
कथमिन्दीवरश्यामो रक्ताक्षः प्रियदर्शनः।
सुखभागी न दुःखार्ह श्शयितो भुवि राघवः।।2.88.19।।

धन्यः खलु महाभागो लक्ष्मण श्शुभलक्षणः।
भ्रातरं विषमे काले यो राममनुवर्तते।।2.88.20।।
सिद्धार्था खलु वैदेही पतिं याऽनुगता वनम्।
वयं संशयिता स्सर्वे हीनास्तेन महात्मना।।2.88.21।।